

Egy életmű titkai II.

Rákóczy Gizella

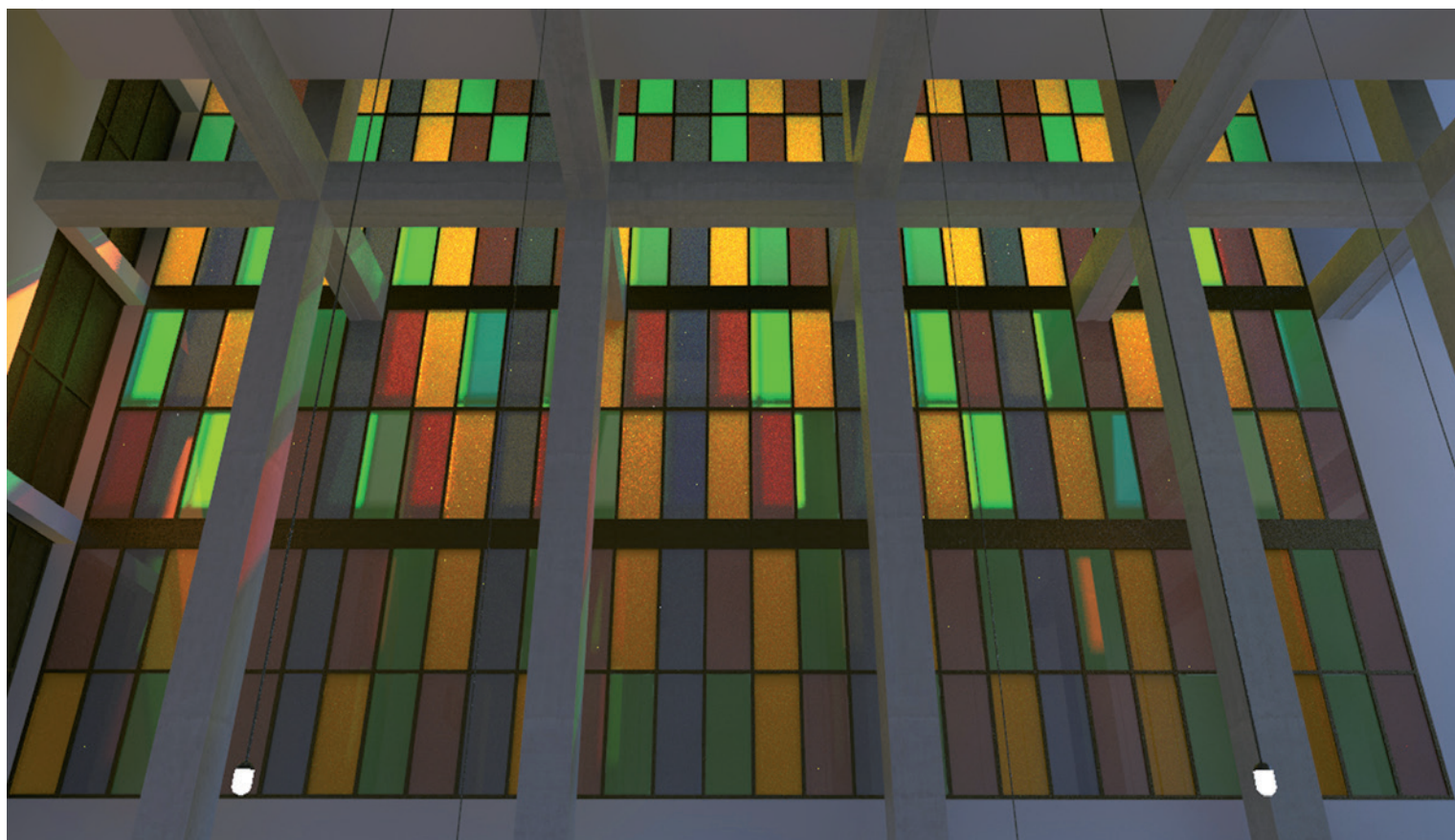
A jelen tanulmány gondolatait kiegészítésnek és lábjegyzetnek számom SIMON ZSUSZA 2012-ben *Nincs többé szabad szín, szabad forma* címen publikált két részese,¹ RÁKÓCZY GIZELLA festészetét átfogóan méltató esszéjéhez. Simon írása azon túl, hogy lokális és nemzetközi kontextusba helyezte Rákóczy művészetét, érintőlegesen utalt a művész szisztematikusan létrehozott műtípusaira és az azokhoz kapcsolható matematikai és filozófiai irányzatokra is. Az életmű néhány hónappal ezelőtt megkezdett feldolgozása² során azonban olyan művek és dokumentumok kerültek elő, amelyek lehetővé teszik Simon Zsuzsa felvetéseinek kiegészítését és árnyalását. A 2012-ben megjelent írást kísérő reprodukciók között már megjelentek Rákóczy négykarú spirál motívumra épülő, legkorábbi temperafestményei is, ám Simon írása nem foglalkozott a korai művek teoretikus hátterével, illetve azzal, hogy mennyiben függenek össze a művész későbbi alkotásaival. Rákóczy Gizella életművének legkorábbi szakaszáról mindeddig egyetlen publikáció sem született. Az újonnan előkerült és rendszerezett

¹ Simon Zsuzsa: *Nincs többé szabad szín, szabad forma, Rákóczy Gizella festésze, I-II. rész*, Balkon 2012/10, 2012/11-12. 2-11.

² A Kállai Ernő művészettörténeti és műkritikai ösztöndíj tette lehetővé számomra, hogy 2016. januárjában megkezdjem Rákóczy Gizella 2015. május 19-én bekövetkezett halála után hátramaradó életmű feldolgozását

RÁKÓCZY GIZELLA

Szegedi Piarista templom üvegablakának terve

dokumentumok segítségével azonban az életmű néhány eddig ismeretlen szakasza is rekonstruálhatóvá vált, például az a döntő momentum, amikor a művész korai figurális periódusa után az absztrakció felé fordult. Szintén árnyaltabb képet alkothatunk a feldolgozott dokumentumok alapján Rákóczy kétdimenziós festészeti törekvéseinek és a térbeliséget tematizáló alkotásainak szimbiotikus összefüggéseiről.

A teljesség igényével összegyűjtött és kronologikusan rendezett publikációkat, meghívókat, kiállítási katalógusokat, pályázatokat összesítő archívum legkorábbi dokumentuma egy 1973 júniusára keltezett meghívó, amely Rákóczy első, önálló bemutatkozó kiállítására invitál a miskolci Libresszóba. A meghívón az alábbi szöveg olvasható: „két éve, 1971-ben fejeztem be tanulmányaimat a Képzőművészeti Főiskolán, Fónyi mester osztályán. Ezután pár hetet Párizsban töltöttem, majd fél évig a Zsenneyi Művésztelepen dolgoztam. Ez az első bemutatkozásom, eltekintve egy-két képtől, mellyel különböző kiállításon szerepeltem.” A Libresszóban bemutatott, 1971-1973 nyara között készült anyag még a látványelvű festői korszak útkereséseit, illetve az 1972-ben elhunyt mester posztnagybányai festészetének hatásait tükrözik. A főiskola befejezését követő párizsi utazás legjelentősebb, és Rákóczy festészetét évtizedekre meghatározó élményét a Saint-Denis székesegyház épségben megmaradt gótikus üvegablakai jelentették. A katedrális tiszta színekből komponált rózsablakán átszűrődő fény tindál csóvák vizuális és szakrális tapasztalatának festői feldolgozása az életmű egyik meghatározó törekvésevé vált, és mindvégig az is maradt. A szín transzparens ragyogását legtökéletesebben leképező festői módszert és technikát azonban csak 1998-ban találta meg a művész. A gótikus ablakok maradandó élményére utalnak a művész komplex akvarellsorozatai, és egy 2009-es építészeti tervpályázat anyaga, amelyben Rákóczy geometrikus üvegablakokat tervezett a Szegeden épülő piarista templom számára.

Az 1971-ben Párizsból hazatérő művész a zsenneyi művésztelepen folytatta a munkát. A hagyaték rendezése során előkerültek a Zsennyén töltött fél esztendő alatt ILLÉNYI TAMARÁVAL folytatott baráti-szakmai hangvételű levelezés válaszoldalai is. Az ekkoriban készült pasztell tájképeket a főiskolai olajfestményekhez képest már világosabb és ragyogóbb kolorit jellemzi, a dió-fapác és batik munkák pedig biztos formai és kompozíciós tudást tükröznek. Az 1973 júniusában megnyílt bemutatkozó kiállítás a látványelvű alkotói periódus lezárásának tekinthető. Az év második felében készült fekete-fehér és színes papír kollázsok pedig már a figurális festészettől és a zárt képstruktúráktól elrugaszkodó, absztrakt formanyelvet céloztak meg.

RÁKÓCZY GIZELLA
Váltás, 1973, papírkollázs, 29 x 23 cm

Az 1973-as kollázsok között a *Váltás* című a legkorábbi. A mű képterének „óvatos” felületkitöltését rövid időn belül rendkívül mozgalmas és színes képmezők követték. A szemléletváltásban feltehetően jelentős szerepet játszott a művész ERDÉLY MIKLÓSSal és a hozzá köthető szellemi körrel való találkozása. Az inspiráló szakmai közeg a kapcsolatokon és barátokon kívül az Erdély-féle mozaikműhely középület dekorációs kivitelezési munkáin keresztül megélhetéshez is segítette a fiatal művészt. A hagyatékban található anyagból létrehozott archívum dokumentumai között a legkorábbi egy 1974. február 21-én keltezett Képző-és Iparművészeti Lektorátusi határozat szerződés melléklete. Az iratban felkéri Rákóczy Gizella festőművészt a kaposvári Pannónia Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat igényei alapján a kaposvári Hotel Pannónia bisztrójának két, egyenként 12 négyzetméteres végfalára elhelyezendő kerámiamozaik megtervezésére. Egy 1974. március 1-én keltezett gépelt oldal pedig már Erdély Miklós mint társalkotó kijelölését is szorgalmazta: „A fotótechnikai eljárás a kerámiamozaik műfajába beilleszthető és a mozaikot korszerűen alkalmazhatóvá teszi- például vendéglátóipari egységünkben is. E fotótechnológiával több kerámiamozaik felület készült már el épp Erdély Miklós építész gondozásában. Ezért kérjük, hogy határozatukban az építész munkatársat is kijelölni szíveskedjenek az alábbiak szerint: Rákóczy Gizella festőművész, 1026 Budapest II. Virágárok utca 6/b. Erdély Miklós építészmérnök, munkatárs 1026 Budapest II. Virágárok u. 6/b.” A Lektorátus 1974. szeptember 17-én a 12 négyzetméteres végfalak mozaikfelületére vonatkozó megbízást a teraszpadló burkolatának tervezésére irányuló megbízással is kiegészítette. Ez utóbbinak kivitelezése azonban nehézségekbe ütközött a fotómozaik technika kültéri alkalmazásának időállóságával szembeni megrendelői bizonytalanságok miatt.

A mozaikműhely tevékenysége 1982. júliusáig, a MÁV kórház belső burkolati terveinek elkészültéig a BÉPA Budapesti Építőanyagipari Szövetkezet égisze alatt zajlott, majd 1983. májusában BÁLINT ÁDÁM festőművész, RÁKÓCZY GIZELLA festőművész, BÖRÖCZ ANDRÁS festőművész, ERDÉLY DÁNIEL reklámgrafikus, ERDÉLY MIKLÓS művészeti író és építészmérnök, KORÉNYI DALMA szobrász, NEMESI TIVADAR festőművész, RÉVÉSZ LÁSZLÓ festőművész, Szirtes János festőművész tagok részvételével megalakult a MURUS ALKOTÓKÖZÖSSÉG. Az alapító okirat az alkotóközösség tevékenységi körét új képzőművészeti eljárások és technikák kidolgozásában és bemutatásában jelölte meg, különös tekintettel olyan murális feladatokra, mint fotómozaik burkolatok tervezése, illetve azok magyarországi és külföldi kivitelezése. Feltehetően véletlen, de mégis említésre méltó az egykori mester, FÓNYI GÉZA és a fiatal tanítvány Rákóczy Gizella alkotópályájának alakulása között mutatkozó párhuzamosság. Fónyi 1936-37 között egy ösztöndíjas

évet töltött Rómában, majd az olaszországi élmények hatására kezdett el a mozaikkal foglalkozni. Nevéhez kötődik sok más között a győri templom padlómozaikjának ornamentális padlódisze,³ majd ezt követően néhány figurális mozaikmunkát is készített. „Az első mozaikmunkák tapasztalatait, művészi technológiai észrevételeit [Fónyi] már 1942-ben írásban összefoglalta a *Rajzoktatás* 1942. 2-3 számában. Erre feljogosította az, hogy viszonylag rövid idő alatt sokféle gyakorlati tapasztalatot szerzett: Fónyi készített nálunk először mettlachit-mozaikot; kipróbálta az „alla prima” eljárást, amikor is közvetlenül a cementbe rakják a lapokat (műegyetemi mozaik), majd rövidesen az előbb papíron elvégzett tükörkép-kirakást, amikor egyszerre nyomhatók bele a kövek a cement alapba (csornai mozaik).” – fogalmaz Aradi Nóra.⁴ Ennek tudatában nem légből kapott feltételezés, hogy az Erdély Miklós féle mozaikműhelyi munkákat megelőzően Rákóczy mestere révén már korábban is közelebb került a mozaik műfajához.

A murális munkák és a mozaikművek kivitelezésének időszakában, egészen 1976-ig készültek Rákóczy egyre felszabadultabb és komplexebb szerkesztési elvek mentén létrehozott papír kollázsai. 1976-ban azonban ismét fordulatot vett az életmű. Az archív dokumentumok között a legkorábbi önéletrajzi feljegyzések szerint Rákóczy Gizella 1976-ban egy régi skóciai sírábra kapcsán kezdett el foglalkozni a négykarú spirálok grafikai, logikai és számtani szerveződéseivel. Az első négykarú spirálhoz kapcsolható mű reprodukciója azonban csak később, 1978-ban jelent meg (sajnos hibásan közölve), a *Jubileumi Stúdió kiállítás katalógusában*.⁵ A műteremben őrzött diák és előhívott fotónegatívek között találtam rá egy színes padlómozaik 1977-es keltezésű fekete-fehér fotójára, amely 1992-ben színes változatban is elkészült. A valószínűsíthetően lépcsőházi térben lévő padlómozaik rajzolata a művész egyik 1978-ra datált *36 magegységű spiráljának* részletével vethető össze. Mindez alapján feltételezhető, hogy a négykarú spirál motívum elsőként nem festményeken vagy szitanyomatokon jelent meg Rákóczy életművében, hanem mozaikmunkákon.

Az *Élet és Irodalom* 1979. október 27-én megjelent számban közreadott dombormű, és a Stúdió '79-es *Köztéri, murális munkák fotóinak kiállításához* készült katalógusban reprodukált fa applikációkból készült murális tervek a felületkitöltés dekoratív, ám a későbbiekben nem folytatódó irányait mutatják. Az 1976-ban megtalált négykarú spirálformával kapcsolatosan megfogalmazott gondolatokat Rákóczy Gizella 1980. szeptember 16-19 között a BÉPA felkérésére nyilvánosan is előadta a *XVII. Kolorisztikai Szimpózium* siófoki konferenciáján. Az előadás anyaga *A meander motívum színdinamikája* címen magyarul és németül is megjelent. Ezt a szöveget a művész éveken keresztül továbbgondolta, időről időre előadta és megjelentette. Későbbi életművét a szöveg elméleti és esztétikai tanulságai nyomán hozta létre.

3 Aradi Nóra: *Fónyi*, Corvina Kiadó, Budapest, 1965, 13.

4 In: Aradi 15.

5 *Jubileumi Stúdió 1958–1978*. (kiállítási katalógus), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1978

A szerző az Emberi Erőforrások Minisztériumának Kállai Ernő művészettörténelmi és műkritikai ösztöndíjasa.

RÁKÓCZY GIZELLA
Padlómozaik négykarú spirálmotívummal, 1977

